

Výchova prostredníctvom osobnej skúsenosti

Praktická ochrana kultúrnych a prírodných pamiatok Slovenska už dávno nie je len v rukách štátu či súkromných firiem. Dôležitým a neoceniteľným spôsobom sa na nej podieľajú aj mimovládne organizácie. V poslednom desaťročí vzniklo veľa nových a progresívnych iniciatív občanov na regionálnej i celoslovenskej úrovni. Popri nich tu však existujú aj niektoré staršie organizácie, ktoré sa dnes môžu pochváliť rokmi odvedenej práce. Špecifické miesto medzi nimi patrí občianskemu združeniu Strom života, ktoré vzniklo pred dvadsiatimi rokmi.

Za dve desaťročia existencie Stromu života – organizácie, ktorá sa ako prvá na Slovensku orientovala výhradne na praktické zapojenie detí a mládeže do záchran pamiatok a ochrany prírody – sa zrealizovalo nielen niekoľko desiatok aktivít na hodnotných lokalitách Slovenska i v zahraničí, ale sformovali sa aj zásady praktickej výchovy detí a mládeže k ochrane hodnôt kultúrneho i prírodného prostredia. Menovateľom všetkých aktivít Stromu života sa stalo sprostredkovanie osobnej skúsenosti – osobného zážitku z tejto činnosti, čo v účastníkoch podporilo proces uvedomovania si hodnôt, potreby ich ochrany a odhodlania prakticky ich chrániť.

Od počiatkov existencie Stromu života je jedným z charakteristických prvkov jeho aktivít manuálna práca v prospech kultúrnych pamiatok a prírody – životného prostredia. Konkrétna práca tvorí aj dôležitý základ programu environmentálnej výchovy.

Praktická činnosť bola od počiatku dominantná. Tábory Stromu života sa organizovali na záchranu ohrozených zložiek životného prostredia. Z tohto uhla pohľadu sa kládol dôraz hlavne na zhromaždenie dostatočného počtu ľudí na určitý pracovný výkon, pričom sa predpokladalo, že väčšina z nich má na to základné znalosti a zručnosti. Organizácia práce a odborný dozor boli spočiatku v rukách jedného-dvoch ľudí, ktorí niesli plnú zodpovednosť za celú akciu, preto museli byť na nej neustále prítomní. Odborná úroveň vykonaných prác a prác, ktoré sa vôbec mohli rozrobiť, bola priamo úmerná schopnostiam jednotlivých účastníkov.

Ďalší vývoj smeroval k zorganizovaniu väčšieho počtu ľudí, takzvaných palierov, ktorí sa priamo podieľali na vedení prác v jednotlivých turnusoch dlhodobějších táborov. Strom života dodnes organizuje pre nich odborné školenia, vedené lektormi zo Stavebnej fakulty STU, Academie Istropolitany Novy, Národného trustu Slovenska a stavebnej praxe. Palieri sa okrem technickej stránky školia aj v problematike organizácie práce, ktorej základom je neustále udržiavanie vysokej motivácie účastníkov pracovať, kombinované s využívaním všetkých ich

vedomostí, zručností a schopností. Pretože organizovanie je v podmienkach práce s dobrovoľníkmi špecifické, zmienim sa o tom podrobnejšie. Aj z toho dôvodu, že popri výchovných zámeroch a ideách nie je bez dobrej organizácie práce výsledok adekvátny vynaloženej energii.

Dobrá organizácia práce začína už výberom atraktívneho pracovného miesta (hradu, železnice, kostola, drevenice, cintorína, bane, mokrade, lužného lesa, kosodreviny alebo jaskyne), pričom je veľmi dôležité, ako sa vybraná lokalita prezentuje pri náboře účastníkov. Jasne deklarovaný cieľ akcie a atraktívnosť miesta už vopred ovplyvňujú skladbu budúcich účastníkov.

Popritom však do tábora Stromu života príde veľa ľudí, pre ktorých práca nie je rozhodujúcim kritériom účasti. Obyčajne väčšina z nich nie sú ani žiadni odborníci v oblasti, ktorá s táborovou prácou súvisí a ešte k tomu veľa z nich nikdy podobnú prácu nerobilo. Základom motivácie sa preto, popri vynikajúcej táborovej skupinovej atmosfére, stáva vysvetlenie zmysluplnosti práce, k čomu patrí najmä objasnenie konkrétneho cieľa akcie. Dôležité pritom je vysvetlenie podloží praktickými a realistickými argumentmi v odpovediach na otázky:

- prečo robíme práve toto – odpoveď by mala objasniť hodnoty danej prírodnej alebo kultúrnej pamiatky, jej zhodnotenie v širších súvislostiach a pod.,
- prečo to robíme práve my a práve teraz – odpoveď by mala objasniť postavenie mimovládnych organizácií v spoločnosti, vlastnícke pomery pamiatky, akútnu potrebu jej záchranu a pod.,
- prečo to robíme práve takto – odpoveď by mala obhájiť zvolený pracovný postup či použité technológie, podprieť ich prípadnou účasťou odborných garantov a pod.

Z najznámejších praktických aktivít by som chcel spomenúť aspoň niektoré – práce na záchrane Čiernohronskej lesnej železnice v Čiernom Balogu, renovácii tajchov v okolí Banskej Štiavnice, revitalizácii Súrskej NPR, podpore manažmentu v CHKO Malá Fatra, Malé Karpaty, Biele Karpaty, rekonštrukcii Františkovej huty v Podbieli, ochrane opálových baní na Dubníku pri Prešove, vyčistení a zabezpečení hradov, napríklad v Beckove, Trenčine, Vinnom, Tematíne, Jasenove, Slovenskej Lupči, Vígľaši, Štítniku, archeologických vykopávkach v Modre-Harmónii, Bebrave pri Krupine, revitalizácii historických parkov v Spišskom Hrhove, Spišskom Štiavniku, Arboréte v Mlyňanoch, oprave gotických kostolíkov v Rusovciach, Kšínnej, objektov ľudovej architektúry

v Kvačianskej doline, meštianskych domov v Banskej Štiavnici, kaštieľov a kúrií v Holíči, Čachticiach, čistení veľkomoravských valov v Bíni, zveľadení múzeí-skanzenov v Pribyline, Hnojnom či Martine a podobne. Za 20 rokov sa na týchto aktivitách zúčastnilo viac ako 20 tisíc mladých ľudí.

Ďalším dôležitým prvkom motivácie je vedomie zvládnuteľnosti práce. Účastníci musia vedieť, že práce nie sú nad ich telesné ani duševné sily. Tu už je dôležité pamätať na to, že nie všetci účastníci sú schopní rovnakého výkonu a podľa toho im individuálne prideľovať prácu, sledovať priebežne ich počínanie a podľa potreby pracovné zaradenie korigovať. Veľmi dobre pôsobí, ak je vedúci práce sám príkladom toho, že daná práca je naozaj telesne i duševne zvládnuteľná.

Plynulo som prešiel k ďalšiemu bodu, ktorým je samooorganizácia kolektívu. Každý druh práce si vyžaduje inú skladbu odborností a je veľmi zaujímavé sledovať, ako si kolektív sám rieši vzniknuté situácie. Na vedúceho pritom zostáva vytvárať také prostredie, aby sa mohlo prejaviť čo najviac schopností účastníkov.

Niektoré práce si vyžadujú málo energie a efekt je obrovský, iné zasa naopak. V poznaní, ktorá časť práce čo vyžaduje, čo poskytuje a kedy ju možno zaradiť, sa skrýva tajomstvo úspechu dlhodobej akcie. Dôležité je, aby účastníci za sebou videli výsledky svojej práce. A tak logická postupnosť, napríklad pri oprave drevenice, nie je od otlčenia, rozobratia, očistenia cez opravu základov, nosnej konštrukcie, krovu ku krytine, podlahám, omietkam, až k záverečnému natretiu, ale vo vhodnom striedaní prác náročných a málo efektných s prácami menej náročnými a veľmi efektnými. Väčšina účastníkov je v tábore na určitú krátku dobu a pre ich dobrý pocit je dôležité, aby videli, aké dielo tu zanechali.

Rozoberiem ešte jednu motiváciu – túžbu vrátiť sa. Závisí najmä od vzťahov vytvorených v kolektíve rovesníkov, od vzťahu k akcii, prostrediu či k objektu. Tento vzťah sa utužuje počas akcie a od jeho hĺbky potom závisí

aj ďalšia spolupráca s účastníkmi tábora. Je preto dobré hovoriť s nimi o budúcich plánoch, o časovo, finančne a personálne reálnych perspektívach, vypestovať v nich pocit osobnej zodpovednosti za rozobrenú vec. Motivácia k návratu, prirodzene, po akcii zväčša časom klesá, preto je dôležité priebežne sa pripomínať, dať vedieť ako práce pokročili, zorganizovať ďalšie pracovné stretnutie, napojiť účastníkov na štruktúru organizácie.

V Strome života sa v priebehu 20 rokov vyformovali dva základné typy pracovných akcií, závislé priamo od reálnych možností a schopností dobrovoľných kolektívov:

- záchranné – v krátkom časovom a malom vecnom rozsahu, zásadným spôsobom predlžujúce životnosť ohrozeného objektu (napr. Rusovce, Viniansky hrad, Šúr),
- obnovovacie – dlhodobé rekonštrukcie objektov, často aj s ich uvedením do prevádzky (napr. Čierny Balog, Čachtice, Dubník, Spišský Štiavnik).

Spomínal som už, že práca sa na akciách Stromu života chápe aj ako súčasť environmentálnej výchovy. Vedú nás k tomu tieto dôvody:

- konkrétna manuálna práca prináša výsledky, ktoré sú ľahko demonštrovateľné, sú konkrétne a popri tom, že skutočne pomáhajú životnému prostrediu, robia zo všetkých našich ideálov hodnovernú realitu,
- výsledok práce dokazuje, že problémy možno riešiť, čím sa podporuje pozitívny pohľad na svet,
- pracovný výsledok, alebo niekedy aj samotný pracovný proces, je často natoľko atraktívny, že motivuje k ďalšej činnosti a priťahuje ďalších ľudí k ďalšej práci pre pamiatky a prírodu,
- práca samotná je (popri hrách) výborným katalyzátorom myšlienok a výborným konkrétnym príkladom na pochopenie rôznych súvislostí,
- osobný kontakt so zachraňovaným objektom, resp. jeho časťami (stavebnými prvkami), vytvára často silný a nezabudnuteľný zážitok, ktorý formuje osobný vzťah k objektu.

Cieľom práce občianskeho združenia Strom života je zmena správania sa detí a mládeže (napokon za 20 rokov práce sú z nich dnes už i ľudia v strednom veku) ku kultúrnym a prírodným pamiatkam. Ak sa to podarí, bývalí účastníci často ďalej vyhľadávajú podobné akcie. Časom sa z niektorých z nich stali a stanú nové osobnosti, ktoré si nájdu svoje nové akcie. A tak sa počet pamiatok zachránených vďaka členom i sympatizantom Stromu života z roka na rok zvyšuje.

Otto Makýš

Ing. Otto Makýš, PhD. (1962), predseda OZ Strom života, SvF STU, katedra technologických stavieb, Radlinského 11, 811 06 Bratislava